Рустам і Сохраб

з "Шах-Наме" Фердоусі





Рустам і Сохраб

ГРАНІ-Т



Росмам і Сохраб

з "Шах-наме" Фердоусі

переклад
Олени Мазепової

художник
Віктор Гукайло







Тепер послухай про битву
Сохраба і Ростама.
Багато ти прослухав,
і це послухай.
Це — розповідь, повна сліз,
і навіть найдобріший розлютиться
від розповіді про

Ростама.



банкет у шаха Семангана



Тахміне і маленький Сохраб



Ростам і Тахміне



весілля Ростама і Тахміне



Син Заля Зара Ростам Дастан

Тисячі тисяч років тому, у давні часи, коли багато сучасних міст були ще пустелею, Іран був великою і квітучою країною, із розкішними садами й палацами, неозорими землями, мальовничими містами та відважними людьми. А найхоробрішим із людей був Богатир світу, син Заля Зара Ростам Дастан. Він подолав неймовірні труднощі та зміг вийти переможцем із сімдесятьох війн. Та зрештою, доля взяла в полон голову гордого богатиря й привела його на полювання в зелене місце біля Семангану.

Син Заля Зара Ростам Дастан



Ростам розсідлав Рахша і приліг відпочити



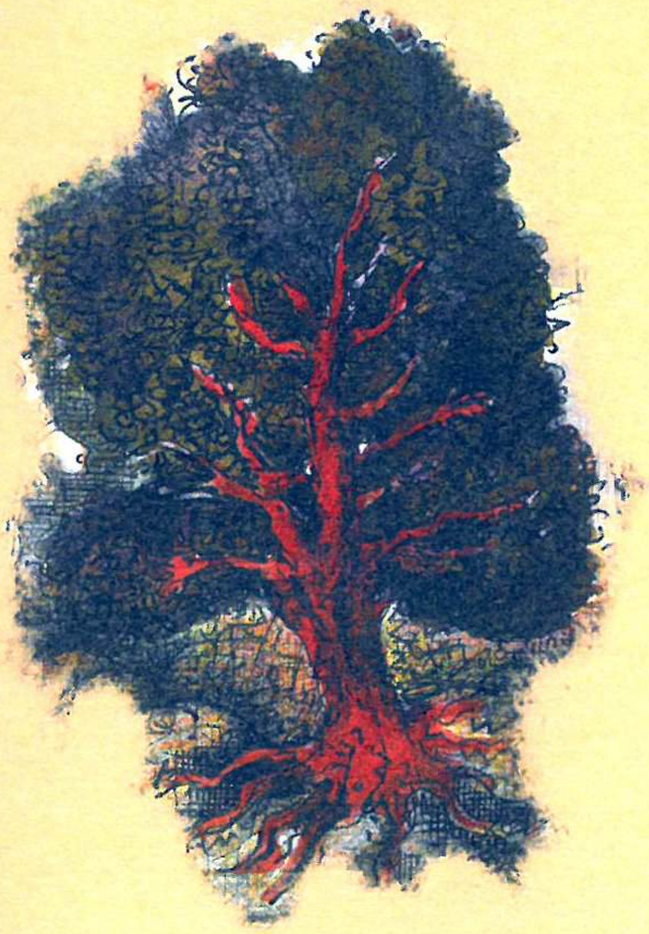
Ранок ще тільки починався. Ростам уполював дичину, поснідав кебабом, розсідлав свого улюбленого коня Рахша й приліг відпочити.





Рахш у пошуках свіжої трави відходив від Ростама все далі. Згодом якісь верш-
ники з Семангану побачили гарного, розсідланого коня, що мирно пасся
в степу, і, не знаючи, кому той кінь належав, заарканили його й повели з собою.
За годину, коли Ростам відкрив очі, він не побачив Рахша в степу.
Ростам обшукав весь степ і нарешті помітив сліди свого коня. За ними він
перетнув кордон Ірану й попрямував до Семангану.
Вітер від будинку до будинку розносив новину про наближення
Богатиря світу, і люди виходили подивитися на нього.









Приймали його вельможі та шах,
Не знайдеш нікого, хто б не зняв з голови капелюха.
Всі говорили: «Чи це Ростам,
чи це сонце, що сходить на світанку?»
навіть шах швидко спішився перед ним,
і зібралося багато воїнів навколо нього.
І шах разом із вельможами та військовими також поквапився назустріч Ростамові. Усі привітали його й поцікавилися, чому він пішки прийшов до їхньої землі. Ростам відповідав так: «Я прийшов у пошуках Рахша, адже його сліди було видно в очереті біля вашого міста. Тепер, якщо знайдете його, я вам добре віддячу.







А якщо сховаєте, я поховаю під землею тіла багатьох людей».

Шах м'яко сказав: «Хто може сховати такого коня, як Рахш? Якщо Богатир світу сьогодні ввечері стане нашим гостем, завтра вранці ми знайдемо його коня, хоч де б він був, і Богатир зможе покинути нашу країну задоволеним».

Ростам погодився стати гостем шаха Семангану і разом із вельможами та іншими людьми шляхетного походження прийшов до шахського палацу. Розповіді про його перемоги й подвиги вже поширилися далеко за кордони Ірану.Чули їх і в палаці шаха Семангану. І єдина дочка шаха віддала своє серце герою цих розповідей.

Тахміне – дочка шаха Семангану, яка уявляла собі Ростама лише у мріях, тепер могла побачити богатиря гостем у палаці свого батька і від радощів почувалася на сьомому небі.



Була пізня ніч

бенкет скінчився



Була пізня ніч. Бенкет закінчився, усі вельможі міста пішли, і в палаці запанувала тиша. Ростам пішов до своєї спочивальні, загасив свічки і вже закрив очі, коли тихенько прочинилися двері. Служниця зі свічкою в руках ввічливо стала на порозі, пропускаючи свою господиню. Із шовковим покривалом на голові, що закривало її обличчя, вона м'яко, наче вітерець, увійшла до кімнати. Ростам підвівся і, здивований, спитав: «Хто ти? Що ти робиш так невчасно, темної ночі у моїй спочивальні, у чужій країні?»

Панянка, яка поводилася по-царськи, підійшла ближче, відкинула шовкове покривало зі свого обличчя й сказала: «Я – єдина дочка шаха Семангану, Тахміне, яка нікому досі не показувала свого обличчя, але про красу якої співають і чабани, і принци, а чутки про її освіченість та знання ширяться серед учених і мудреців. Принцеса Семангану, яка зростала на казках про іранських богатирів, тепер стала дорослою й відмовила всім царевичам світу через відданість своїм дитячим мріям».

Ростам сказав: «Яким мріям?»

Тахміне відповіла: «Вийти заміж за Ростама, мати від нього сина, схожого на нього, щоб кожного дня бачити його постать, спостерігати, як він пускає стрілу, воює й прощає; бачити маленького Ростама, якого б я сама змалку виховувала і була свідком того, як про нього складають легенди».

Ростам сказав: «Але завтра вранці я повертаюся до Ірану».

Тахміне відповіла: «Мрії коштують багато, і найбільша ціна — самотність. Але це ціна моєї мрії, і я змирилася з нею».

Ростам, вражений чистотою й сміливістю чарівної Тахміне, уночі попросив головного придворного жерця, щоб той став його сватом і просив для нього руки Тахміне у падишаха.

Ростам зачарований чистотою Тахміне





Весілля Ростама з Тахміне







Шах, котрий знав Ростама довгі роки й любив його, зрадів з такої новини. Тієї ж ночі влаштували шахське свято. Головний жрець вклав руку Тахміне у руку Ростама і побажав їм щастя.

Ростам попрощався з Тахміне





Рано-вранці наступного дня шах, вірний своєму слову, повідомив Ростамові, що Рахша знайдено. Ростам підвівся, зняв з руки браслет, що мав незрівнянні перли, віддав його Тахміне та сказав: «Якщо Господь дасть нам дочку, на згадку про мене вийми з браслету найяскравіший перл і прикрась ним її коси; а якщо подарує хлопчика, надінь цей браслет йому на руку, і це буде знак від його батька, який далеко від нього й сумує за ним».

Ростам попрощався з Тахміне та шахом, осідлав Рахша й вирушив до Заболестану.

Через дев'ять місяців, коли народився син, Ростам послав вісника з листом, мішечком золота й трьома прекрасними великими яхонтами у подарунок





Сохраб був гарний, сильний, і спритний



Тахміне, яка тепер мала на руках маленького Ростама, що його назвала Сохрабом.

Сохраб був гарний, сильний і спритний у кожній справі; швидко зростав і швидко всього навчався.

Коли йому виповнився один місяць, він був як однорічне дитя, його груди були наче груди Ростама Заля.

Коли йому виповнилося три роки, він почав грати на сазі і завоював серце шаха й усіх людей.

Коли йому виповнилося десять років, у тій землі не було нікого, хто б насмілився вступити з ним у бій.



Сохрабу було десять років, коли одного дня він спитав у Тахміне: «Чому я більший, вищий і сильніший за всіх моїх однолітків? Хто мій батько, котрого я ніколи не бачив?»

Тахміне заспокоїла Сохраба, принесла лист і подарунки Ростама й показала їх Сохрабу: «Ти – син Ростама Дастана, іранського Богатиря світу, із силою якого ніхто не може зрівнятися; але, синку, ні з ким не говори про батька, бо якщо про це дізнається Афрасіяб, найбільший ворог Ірану та твого батька Ростама, він вб'є тебе, щоб помститися твоєму батькові. А якщо взнає про тебе твій батько, він покличе тебе до себе, а я без тебе, напевно, помру».

Сохраб засміявся й сказав: «Що за невдячна справа – усе приховувати! Чому той, хто є сином Ростама Дастана з роду Сама Нарімана повинен приховувати своє шляхетне походження? Кого ти боїшся? Адже я одним ударом руки вижену Кей-Кавуса з Ірану і скину Афрасіяба з трону, а батька, найгіднішого з-поміж них, зроблю царем царів, тебе ж – царицею Ірану та Турану». Сохраб пішов до свого діда, шаха Семангану, і сказав, що хоче напасти на Іран та прогнати царя Кавуса, щоб передати керування країною Ростаму. За допомогою батька він воліє завдати поразки Афрасіябу й об'єднати Іран та Туран, щоб назавжди припинилася давня ворожнеча між цими країнами.

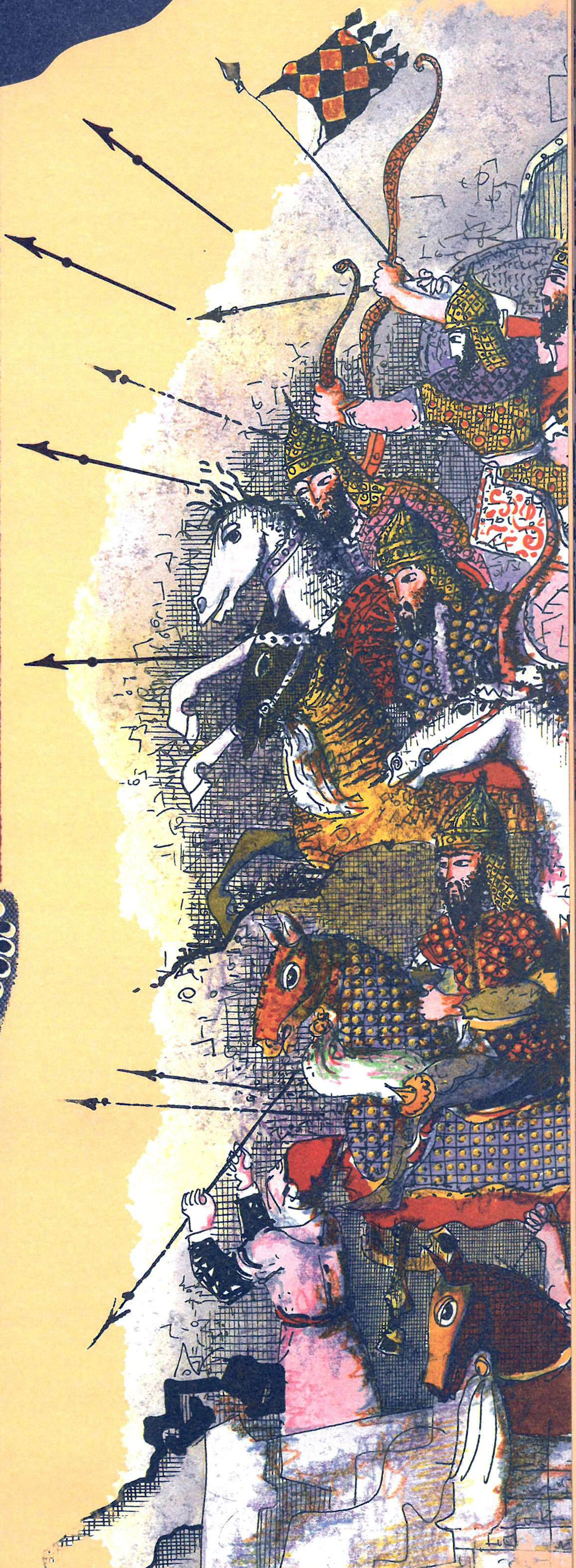
Шах, який пишався таким онуком, як Сохраб, був дуже задоволений та надав йому у розпорядження всю державну скарбницю та все військо, щоб підготуватися до війни. Тахміне попросила їхати з Сохрабом і свого брата Жендеразма і сказала йому: «Брате! Ти бачив Ростама, познайом його з Сохрабом, борони Боже, син поцілить батька стрілою, це ж буде найнещасливіша доля».



Новина про підготовку війська дійшла до Афрасіяба. Казали, що новий богатир Семангану є сином іранського богатиря, котрий його ніколи не бачив. Афрасіяб розсміявся й наказав, щоб до палацу прибули два полководці туранського війська – Хуман і Барман. І сказав їм: «Полководці землі Турану! Усе, що потрібно, – коней, вершників, списи й зброю – візьміть і поспішайте на допомогу Сохрабу, щоб він переміг Ростама і вбив його, бо батька свого він ніколи не бачив. Будьте повсюди з ним і не дозволяйте, щоб вони з батьком упізнали один одного. Адже Сохраб молодий і сильний і без сумніву вб'є старого богатиря, а Іран без Ростама – в наших руках. Після цього вночі нападемо на Сохраба і вб'ємо його уві сні, і без страху перед розплатою будемо правити обома землями».

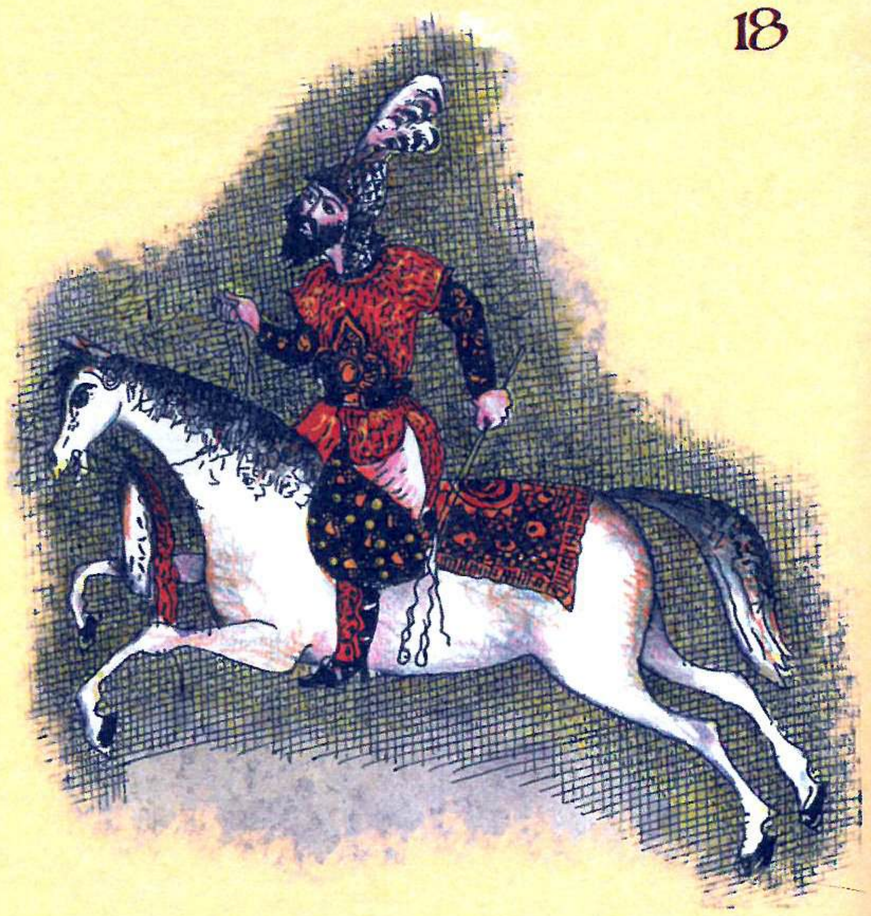


Афрасіяб послав своїх полководців до Сохраба, спорядивши їх дванадцятьма тисячами коней, зброєю, військом і численними дарунками. Він пообіцяв у війні з іранцями допомагати Сохрабові всім, що буде потрібно. Богатир прийняв подарунки і разом із Жендеразмом, Хуманом і Барманом виступив з військом до Ірану.





Бій Сохраба з Хожіром



На кордоні з Іраном була фортеця під назвою Біла. Її охоронцем був сміливий юнак на ім'я Хожір. Коли вартові повідомили про наближення війська, Хожір, єдиний воїн у фортеці, одягнув військовий обладунок, сів на коня й поскакав назустріч війську. Сохраб під'їхав до нього й спитав:

«Хто ти, що сам-один виїхав битися з цілим військом?»

Хожір відповів: «Мені не потрібна нічия допомога. Готуйся до бою, щоби я чимшвидше надіслав твою голову шахові Ірану й поклав кінець безладу».

Два богатирі підняли свої списи й поскакали назустріч один одному. Спис Хожіра полетів у груди Сохраба, але не пробив його сталеву броню, тоді як Сохрабу вдалося влучити своїм списом у живіт Хожіру. Тоді він підняв Хожіра у повітря, наче соломинку, і кинув на землю, наче гору. Іранці, що лишилися у фортеці, з висоти її стін спостерігали, як Хожіра взяли в полон і повезли до табору туранського війська.

Біла фортеця



У найстарішого вельможі фортеці Гаждахема була гарна й відважна дочка на ім'я Гордафрід. Вона разом з усіма спостерігала за боєм і від люті не могла знайти собі місця. Тоді підвелася й наказала привести коня і принести зброю. Сховавши свої довгі коси під шоломом, вона вдягла броню, скочила на коня, поскакала у степ і зупинилася навпроти війська туранців.

Гордафрід скакала перед військом, вихваляючись своєю силою й викликаючи суперника. Але жоден із туранських вояків не насмілювався наблизитися до неї. Тоді Сохраб знову вдягнув свою броню й рушив назустріч Гордафрід. Вона натягнула лук і скакала то вліво, то вправо, намагаючись із різних боків вразити Сохраба стрілами.

Сохраб підняв щит над головою, щоб укритися від стріл, які безперестанно вилітали з лука Гордафрід. Коли закінчилися стріли, іранська сміливиця закинула сагайдак на плече й витягнула спис. Сохраб метнув свій спис просто в серце суперника, але оскільки Гордафрід кидала коня то вправо, то вліво, спис Сохраба лише подряпав її броню. Наступного разу Сохраб завдав ще сильнішого удару і вже був подумав, що суперник впаде на землю. Але Гордафрід спритно утрималася в сідлі, сховавшись за крупом коня. А тоді випросталася з іншого боку і, витягши меча, розрубала спис Сохраба навпіл. Потім поскакала у степ, щоб зайняти позицію. Сохраб, який досі ще не бачив такої спритності у воєнній справі, наздогнав свого суперника й сильним ударом збив шолом з його голови.

Довгі коси Гордафрід розсипалися по її плечах, і Сохрабу відкрилося найгарніше обличчя з усіх, що йому доводилося бачити. Він подумав: «Якщо іранські дівчата так б'ються, яке військо зможе протистояти іранським воякам?»

Сохраб отямився, відв'язав аркан від свого сідла і спіймав ним Гордафрід. Руки дівчини були зв'язані, спис зламаний, всі стріли давно випущені, але вона не хотіла здаватися в полон.







Тоді, задумавши план, вона сказала Сохрабу: «Зараз ти переміг, і Біла Фортеця вже твоя. Їдьмо туди зі мною!» Вона переконала Сохраба під'їхати до самих стін фортеці. За знаком Гордафрід ворота миттєво відчинилися, і вона зі спритністю птаха проскочила всередину. Одразу за нею ворота зачинилися.

Сохраб лишився по той бік. Гордафрід піднялася на дах фортеці і крикнула Сохрабу: «Гей, богатирю, ти хоробрий і достойний, але не схожий на туранців. Не годиться тобі помирати ані від рани, завданої мечем, ані під копитами коней. Повертайся в свою землю, живи радісно й помри з миром».

Сохраб від гніву скреготів зубами, але виходу не було. Дівчина відважно билася і з хитрістю втекла. Сонце вже сідало за обрій, коли Сохраб повернувся і сказав полководцям: «Завтра нападемо на фортецю і зрівняємо її з землею». Настала ніч. Гаждахем написав листа Кей-Кавусу, падишаху Ірану, в якому повідомляв:



«Незліченне військо з Турану під проводом молодого полководця напало на Іран. У нас немає сил опиратися війську, що його очолює богатир, якого світ не бачив. Надішли воїнів, гідних протистояти йому».

Гаждахем відправив листа до Кей-Кавуса з найшвидшим посланцем і наказав жителям фортеці зібрати все, що там було, і під покровом ночі таємно покинути її.

Вранці наступного дня, коли туранці з погрозливими криками та єдиною метою – вбивати і палити все на своєму шляху – досягли фортеці, їх зустріла тиша та напіввідчинена брама…І нічого, окрім каменів та цегли, їм завоювати не вдалося.

Коли лист Гаждахема потрапив до рук Кей-Кавуса, він скликав усіх полководців: Туса, Гударза, Гашвада, Гіва, Бахрама, Фархада і Гаргіна… Усі зібралися. Лист передавали з рук у руки. Усі прочитали, як туранський богатир в короткій битві захопив Хожіра у полон і завдав поразки Гордафрід.

Богатирі сказали: «Треба повідомити Ростаму, славетному охоронцю кордонів Ірану, головній опорі іранського війська та гідному суперникові свого найзапеклішого ворога».

Шах написав Ростаму листа, в якому викликав його до палацу. Листа вручив Гіву, щоб той доправив його богатиреві зі швидкістю вітру. Гів із своїми вояками вирушив у путь. Ані вночі не спав, ані вдень не відпочивав, доки не досяг Заболестану. Ростам вийшов назустріч посланцям. Гів віддав йому листа й пояснив на словах, що трапилося. Коли Гів заговорив про туранського богатиря, Ростам згадав про Тахміне й свого сина: «У мене є син в Семангані, і коли він підросте, то стане богатирем, подібним до того, про кого кажеш. Але він ще малий, і зараз, певно, натягує лук тільки граючись і пускає стріли в дерев'яних коників. Але ти стомився, богатирю, кілька днів ти скакав, і попереду в тебе ще декілька днів подорожі. Відпочинь трохи і будь моїм гостем».

Гів сказав: «Шах наказав не зволікати, бо небезпека на порозі».

Ростам відповів: «Я знаю, як воюють туранці: вони не скоро нападуть».

Гів три дні був гостем Ростама, допоки військо Заболя зібралося й підготувалося до бою.

І тоді Ростам, Гів і Заваре, брат Ростама, на чолі війська вирушили до палацу Кей-Кавуса.

Їхали вдень і вночі, поки не досягли шахського палацу. Їм назустріч вийшли полководці і одразу провели до шаха. Кей-Кавус, наляканий навалою туранців і розгніваний затримкою богатирів, відвернувся від Ростама і, звертаючись до Гіва, закричав: «Хто такий цей Ростам, що наважився зволікати з виконанням мого наказу? Голова полководця, який зневажив мій наказ, заслуговує на те, щоб її відтяли.

Веди Ростама на шибеницю, що перед моїм палацом, та повісь його.

Якби я мав меч, я би сам відтяв його голову з тіла,

як померанець з гілки».

Гів отетерів від люті шаха і застиг на місці. Ще більше розгнівавшись, шах сказав Тусу: «Віддаю тобі Ростама і Гіва

і хочу їх побачити на шибениці перед палацом».

Тус підвівся, узяв за руку Ростама і хотів відвести його подалі від розлюченого шаха. Але Ростам, ображений такою поведінкою шаха, відштовхнув Туса і сказав із гнівом можновладцю: «Ти, якщо хочеш вішати богатирів, краще вішай туранців, а не мене, бо це я завоював для тебе і твоїх батьків цей трон. Я переміг у війні з демонами і посадив тебе на престол, не послухавши воєначальників, які просили мене бути шахом Ірану. Я лишився вірним уставу богатирів, за яким богатир повинен охороняти кордон і бути відданим Ірану, а не прагнути володарювання, займатися поповненням скарбниці та підраховувати доходи та витрати. Розкіш твого царювання залежить від ударів мого спису, проте моя відвага не залежить від твого наказу:

якщо ти охолонув до мене, це не означає,

що я більше не достойний бути полководцем.

Ти на цьому світі живий завдяки мені.

Для чого віддав ти серце гніву?

Твої справи одна другої гірше,

царювання тобі не личить.

Як я розлютуюсь, тоді хто переді мною шах Кей-Кавус?

Хто такий Тус, щоб брати мене за руку?

Моя сила і переможність – від долі,

не від падишаха і не від війська.

Вся земля – під моєю владою, і Рахш – мій трон,

мій скарб – мій спис, а шолом – царський вінець.

Я – вільний, я – не раб.

І підкоряюсь я лише Всевишньому Господу.

Ростам відвернувся від Кей-Кавуса, скочив на Рахша
і поскакав геть із палацу.
Богатирі підійшли до падишаха. Гударз сказав: «Чи забув шах, хто такий Ростам? Сміливець, який провів стільки війн і зазнав стільки страждань, охороняючи кордони Ірану, що через страх перед самим його ім'ям вороги надовго відмовилися від бажання заволодіти троном і короною Ірану. А тепер більше, ніж раніше, ми потребуємо його захисту. І саме тепер шах ображає і проганяє його з палацу?»
Кавус, який вже пошкодував за свої слова, сказав вельможам: «Наздоженіть його, вибачтеся й заспокойте. І без Ростама не повертайтеся».
Гів, Гударз і Гашвад поскакали за Ростамом. Гів сказав Ростаму: «Кавус завжди був запальний і нестриманий. Пробач йому, бо його язик гострий і пекучий, а серце – добре до тебе й дружнє».
Ростам, який ще був розгніваний, відповів: «Я не боюся шахів, і вони мені не потрібні. З усього, що є на світі, мені потрібні були лише кінь та меч, щоб воювати за Іран і заради нього загинути.
Мій трон – сідло, і моя корона – шолом,
мій одяг – кольчуга, і серце готове до смерті.
Мені що Кавус, що жменька землі.
Чому я маю боятися його гніву?
Мені вже набридло, і серце більше не хоче
боятися будь-кого, окрім Господа».



Ростам попрямував до свого війська, щоб повернутися з ним до Заболестану, але полководці заступили йому дорогу, і Гударз мовив: «Гаждахем, який знає всіх ратоборців Ірану, сказав, що ніхто, крім тебе, не зможе гідно протистояти туранському богатирю. Якщо відмовишся, казатимуть, що Ростам злякався молодого вояка. А тоді все військо злякається, бо казатимуть між собою: якщо у Ростама не стало сил протистояти туранцю, як ми зможемо воювати з ним? Тоді й Іран, і його народ загинуть під копитами туранських коней, а саме ім'я Ірану перетвориться на казку для дітей та старих бабусь».

Ім'я Ірану змусило Ростама зупинитися.
Він повернувся та увійшов до палацу Кей-Кавуса.



Падишах Кей-Кавус підвівся, сам вийшов назустріч Ростаму, притиснув його до серця й вибачився.

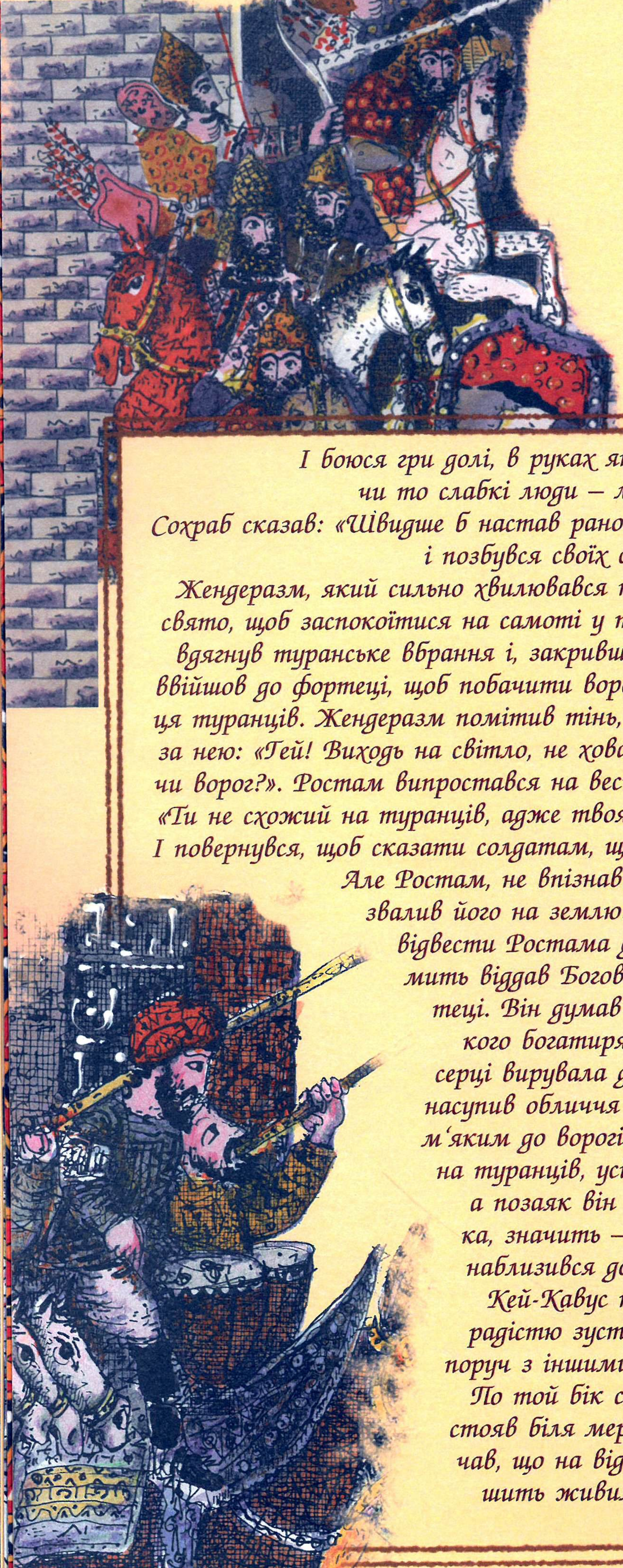
Вранці наступного дня військо Ірану разом з усіма полководцями вирушило до кордону країни. Ростам і Гашвад, Тус, Гів і Гударз були попереду свого війська. Шах Кей-Кавус теж їхав разом із військом у своєму позолоченому балдахіні на спині величезного білого слона, щоб зблизька спостерігати за битвою.

Ішли кілька днів і ночей, допоки не досягли степу поблизу Білої Фортеці. Галас тисяч вершників, коней і вояк змусив туранців піднятися на дах фортеці. Сохраб разом із своїми воєначальниками стояв на найвищій точці фортеці і дивився, як земля вкривалася похідними шатрами, а небо світлішало від блиску списів.

Збліди Хуман і Барман, а Сохраб розсміявся: «Чи у цьому великому війську, серед усіх цих вояк, є суперник, рівний мені? Я, Сохраб, стану єдиним суперником усього війська, а вам взагалі немає потреби битися. Ходімо і відсвяткуємо завтрашній бій».

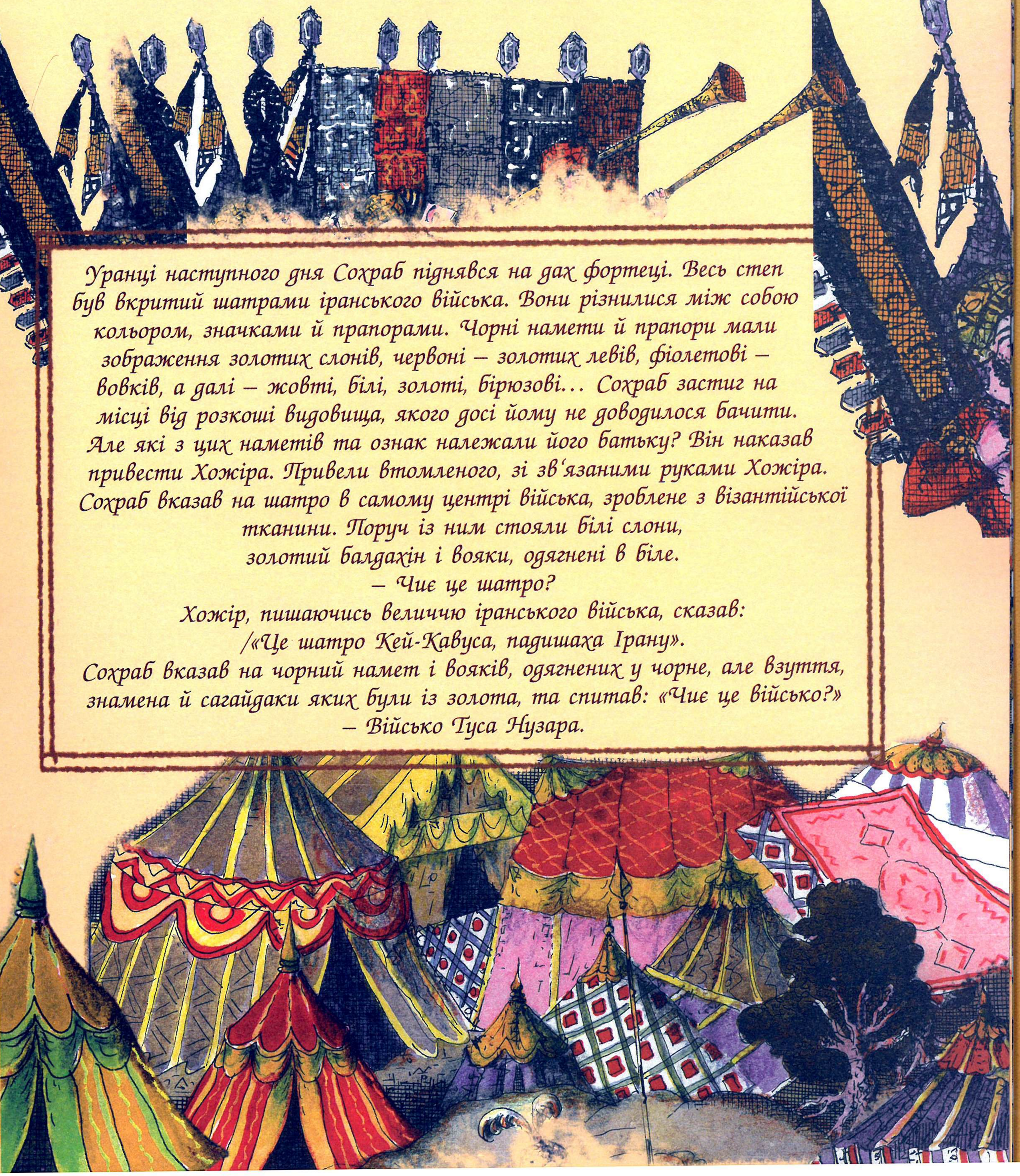
І Біла Фортеця наповнилася звуками саза й сміхом. Сохраб спирався на трон, прикрашений дорогоцінним камінням, з одного боку від нього сиділи Хуман і Барман, з іншого – його хоробрий дядько Жендеразм. Жендеразм не пив і не їв. Сохраб сказав йому тихо: «Над чим замислився? Завтра не буде важкої битви. Я завтра знайду свого батька. Як білий день, я переконаний, що воїни Ірану люблять батька більше за Кей-Кавуса, а туранці теж не так уже й віддані Афрасіябу, щоб накласти за нього головами. Якщо й розпочнеться битва, у кого вистачить відваги воювати з Сохрабом і Ростамом, які пліч-о-пліч можуть протистояти цілому світові?»

Жендеразм відповів: «Знаю, але підозрюю про злий намір Афрасіяба, котрий діє хитрістю, а не благородством.





І боюся гри долі, в руках якої чи то богатирі,
чи то слабкі люди – лише іграшки».
Сохраб сказав: «Швидше б настав ранок, щоб ти мені показав батька
і позбувся своїх страхів».
Жендеразм, який сильно хвилювався про завтрашній день, покинув
свято, щоб заспокоїтися на самоті у тиші. У цей самий час Ростам
вдягнув туранське вбрання і, закривши обличчя, під покровом ночі
ввійшов до фортеці, щоб побачити вороже військо і взнати полковод-
ця туранців. Жендеразм помітив тінь, що ковзнула біля вікна, і побіг
за нею: «Гей! Виходь на світло, не ховайся в темряві! Хто ти – друг
чи ворог?». Ростам випростався на весь зріст. І Жендеразм закричав:
«Ти не схожий на туранців, адже твоя голова сягає фортечних веж».
І повернувся, щоб сказати солдатам, що чужинець проник у фортецю.
Але Ростам, не впізнавши Жендеразма, одним ударом
звалив його на землю. Жендеразм, який єдиний міг
відвести Ростама до Сохраба, упав на долівку і за
мить віддав Богові душу. Ростам вийшов із фор-
теці. Він думав про обличчя юнака – турансь-
кого богатиря, який сидів на троні. У його
серці вирувала дивна ніжність до нього, але він
насупив обличчя й сказав собі: «Не треба бути
м'яким до ворогів; і хоча той юнак не схожий
на туранців, усі вони не знають благородства;
а позаяк він полководець туранського війсь-
ка, значить – ворог іранської землі». Ростам
наблизився до шатер свого війська. Падишах
Кей-Кавус теж влаштував свято, щоб із
радістю зустріти ранок битви. Ростам сів
поруч з іншими. Але в його серці палав вогонь.
По той бік степу, у Білій Фортеці Сохраб
стояв біля мертвого тіла Жендеразма й кри-
чав, що на відплату за його смерть не зали-
шить живим жодного іранського вояка.



Уранці наступного дня Сохраб піднявся на дах фортеці. Весь степ був вкритий шатрами іранського війська. Вони різнилися між собою кольором, значками й прапорами. Чорні намети й прапори мали зображення золотих слонів, червоні – золотих левів, фіолетові – вовків, а далі – жовті, білі, золоті, бірюзові… Сохраб застиг на місці від розкоші видовища, якого досі йому не доводилося бачити. Але які з цих наметів та ознак належали його батьку? Він наказав привести Хожіра. Привели втомленого, зі зв'язаними руками Хожіра. Сохраб вказав на шатро в самому центрі війська, зроблене з візантійської тканини. Поруч із ним стояли білі слони, золотий балдахін і вояки, одягнені в біле.

– Чиє це шатро?

Хожір, пишаючись величчю іранського війська, сказав:

/«Це шатро Кей-Кавуса, падишаха Ірану».

Сохраб вказав на чорний намет і вояків, одягнених у чорне, але взуття, знамена й сагайдаки яких були із золота, та спитав: «Чиє це військо?»

– Військо Туса Нузара.



Сохраб вказав на військо, одягнене у червоне, на прапорах якого були інкрустовані леви. Хожір сказав: «Це військо Гударза Гашвада».

Нарешті Сохраб вказав на зелені намети, над якими майоріли знамена коваля Каве, а в центрі стояв трон, на якому сидів Ростам: «Хто цей справжній богатир?»

Серце Хожіра затремтіло. За дні свого полону він дізнався, що Сохраб зібрав військо з єдиною метою – знайти Ростама. Хожір подумав: якщо я покажу йому військо Ростама, він усю міць туранського війська спрямує в його бік, нападе і, борони боже, захопить Ростама. І відповів: «Я не знаю ім'я цього богатиря. Певно, іноземець».

Сохраб сказав: «А де ж намет Ростама? Гей, Хожіре! Я знайду Ростама. Якщо покажеш його мені, дам тобі все, що забажаєш. Стільки, що тобі вже нічого не буде потрібно. Але якщо приховаєш, відрубаю тобі голову».

Молодий Хожір подумав: «Якщо видам ознаки Ростама і Ростам загине від руки цього богатиря, який ще полководець зможе битися з ворожим військом? Мене вб'ють. Іранське військо для мене – усе, як я можу видати Ростама? Якщо земля Ірану без свого богатиря загине під ногами туранського війська, я не захочу більше жити».

Тому просто в очі Сохрабу він сказав: «Ростам не з'явився на цю війну. Ти ще малий, щоб сам Ростам із тобою бився».

Сохраб сказав Хожірові: «Тоді й ти помреш».



Вояки забрали Хожіра. Сохраб вдягнув броню, сів на коня і сам поскакав у бік іранського війська. Списом відривав намети з землі, вояків та охоронців кидав на землю. Закричав в обличчя шаху Кей-Кавусу: «Учора я поклявся, що не залишу живим жодного іранця, і тебе, Кавусе, іранський шаху, я повішу на шибениці. У якого твого богатиря стане мужності битися зі мною?» Сохраб знову змахнув списом, і кілька наметів і вояків були повалені на землю.

Ростам одягнув військовий обладунок, узяв списа, сів на Рахша й поскакав до Сохраба. Сохраб вихвалявся своєю силою і викликав суперника, коли прибув Ростам: «Заспокойся, юначе! Тихіше! Ясно, що тобі невідомі правила війни, за якими б'ються богатирі з богатирями, а не з погоничами в'ючної худоби. Степ широкий, давай від'їдемо подалі, адже твій суперник я, а не охоронці та вельможі». Сохраб розсміявся: «Ти мені не суперник, старий богатирю! Хоча ти й на зріст такий самий, як я, але небосхил вибілив твоє волосся, і вітер часу забрав силу твоїх рук».

Ростам сказав: «Обережно, юний богатирю! Мої старі руки позбавили життя багатьох дивів і левів, і лише небо знає, скільки війн я провів на цій землі, але моє серце не дозволяє мені битися з тобою. Моїм рукам замість того, щоб ламати твої руки, більше хочеться притиснути тебе до грудей. Ти не схожий на ворога. Ти знайомий, а знайомих я не вбивав. У твоєму погляді немає ницості, а я не підіймав зброї на чесних людей. Вертайся! Вертайся раніше, ніж почнеться битва, бо після битви зі мною ніхто ще не лишився живим».

Сохраб з надією спитав:

«Скажи мені, з якого ти роду, як тебе звати?»

Ростам відповів: «Юначе, що не бачив світу! Чи тебе не вчили, що ім'я кожного богатиря – половина його самого, і кожен, хто дізнається його ім'я, отримає над ним владу?» Сохраб спитав:

«Скажи, ти – Ростам?»

Люди вважають Ростама наймогутнішим богатирем Ірану



Ростам сказав: «Люди вважають Ростама наймогутнішим богатирем Ірану, а я — не наймогутніший». Сохраб, уже не сподіваючись знайти Ростама, пустив коня галопом, витягнув короткий спис і поскакав на суперника. Ростам одним ударом вибив спис із рук Сохраба. Обидва витягнули мечі. Від схрещених мечів летіли іскри. Броня богатирів була розрубана вщент, і мечі зламалися від ран в богатирських тілах. Настав вечір.

Богатирі з обличчями, вкритими кров'ю, пилом, голодні й спраглі, припинили бій, щоб перепочити. Сохраб сказав:

«Ти б'єшся як молодий, старий богатирю.
І все ж ти мені не суперник».

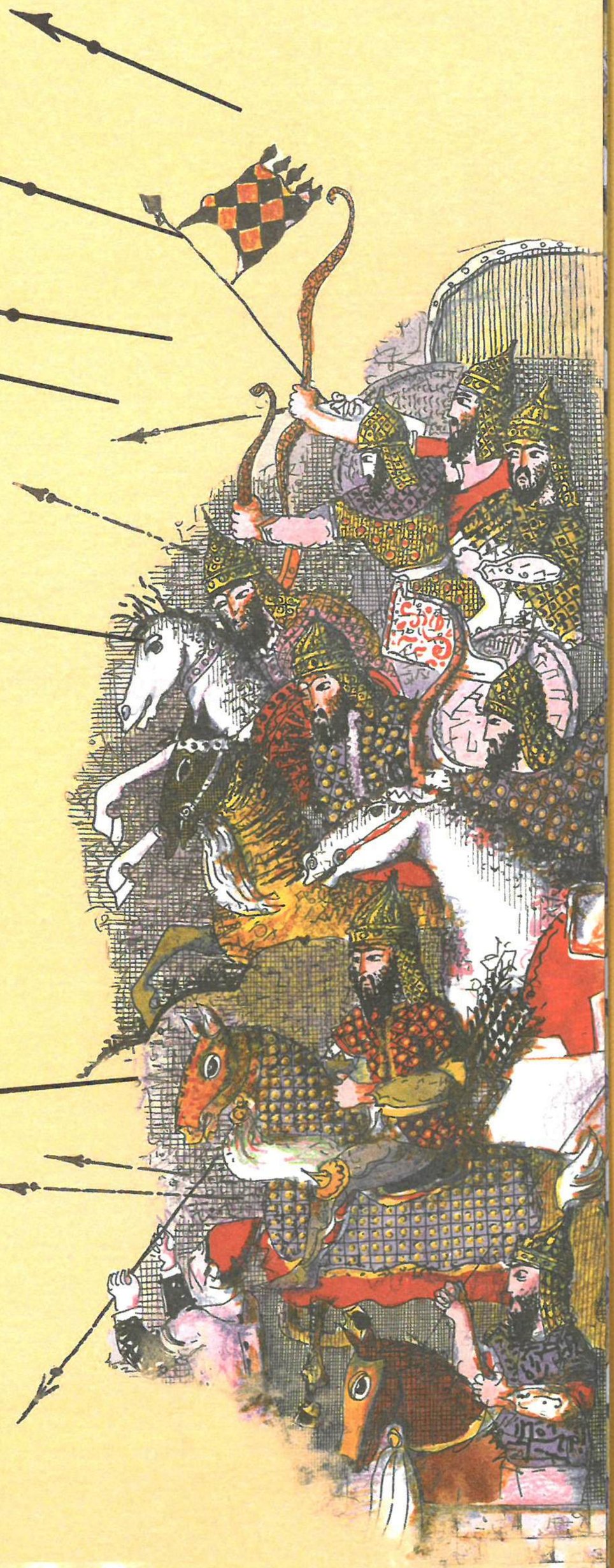
Ростам сказав: «Світ бачив багато таких, як ти і я, і завтра стане свідком ще однієї нашої битви. І нехай буде так, як захоче Бог».



Обидва повернулися до своїх військ і вмилися. Сохраб сказав Хуману: «Я гадав, що в світі немає суперника, рівного мені, але сьогодні цей старий богатир… Хумане! Я чув, ти бачив Ростама в багатьох битвах, чи не є цей старий богатир Ростамом?»

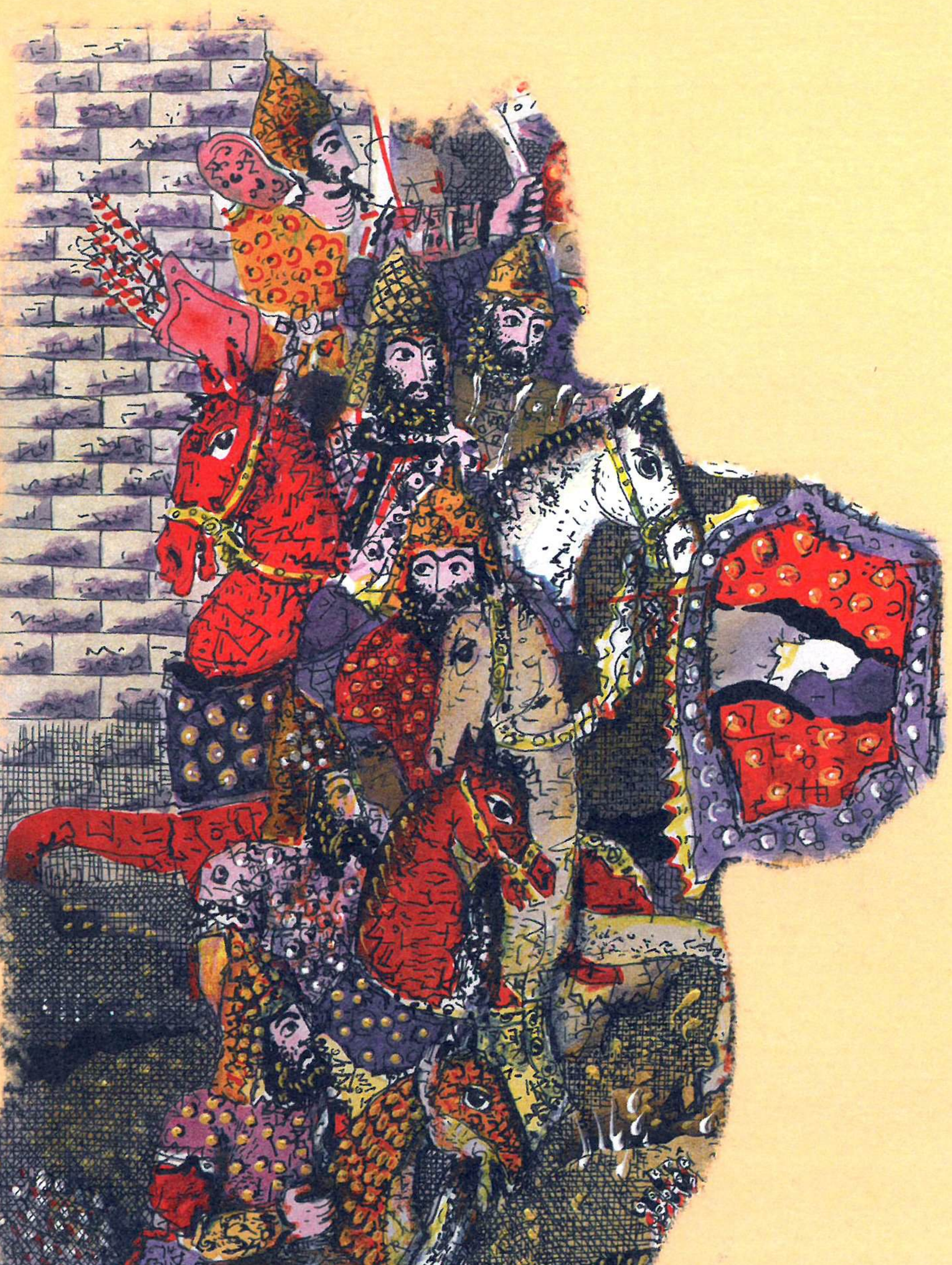
Хуман трохи помовчав, а потім сказав: «Ні, це якийсь богатир-іноземець». У свою чергу Ростам сидів серед полководців і воєначальників, які вихваляли битву й мужність Ростама. Але на серці богатиря було сумно, і він думав про завтрашній день. За годину він покинув зібрання і пішов до свого наметy. Покликав свого брата Завара і сказав йому: «Брате! Сьогодні вперше я зустрів суперника, який не здригнувся від мого удару. Не знаю, хто переможе в нашій битві. Завтра будь з моїм військом поблизу поля битви. Не давай війську команди починати битву, допоки доля бою не буде вирішена. Якщо я переможу, повернуся, а якщо загину, не турбуйся. Оскільки чоловік війни завжди стукає в двері смерті, і врешті одного дня ці двері відчиняються».

Уранці наступного дня, коли Ростам верхи на Рахші прибув на поле битви, Сохраб сказав Хуману: «Цей старий богатир нагадує мені легенди про Ростама. Усі ознаки, які назвала мені мати, є у ньому.





Але чому ніхто його не знає?»
Хуман сказав:
«Я багато разів бачив Ростама. Це не він».
Сохраб сів на коня і попрямував на поле бою.
Коли під'їхав до Ростама, привітався і сказав:
«Серце не дозволяє мені битися з тобою. Коли я дивлюся на тебе, його сповнює ніжність і сором. Іди, нехай хтось інший битиметься зі мною. Не бийся зі мною!»
Ростам сказав: «Який богатир повинен жертвувати собою заради мене, якщо я — твій суперник? Хіба я можу викликати якогось сміливця на бій з тобою, а сам відійти в сторону?





Зі мною говориш про ласку, а іранцям хочеш помститися? Ти думав, мене так просто обманути? Якщо ти прийшов воювати, бийся! Якщо прийшов з миром, забирай військо й повертайся до своєї країни».

Сохраб сказав: «Я й не думав обманювати тебе. Я хотів, щоб ти зустрів свою смерть спокійно, у ліжку, а не на полі бою під копитами коней. Але якщо Господь твою смерть вклав у мої руки, я готовий підкоритися».

Тоді спішилися два богатирі і почали боротися...





Бій Ростама з Сохрабом







Зійшло сонце. У степу стало світло, але богатирі так і стояли,
обхопивши один одного руками, жоден із них не міг перемогти іншого.
Коли сонце розкинуло свою тінь над ніччю,
Богатирі все мірялися силою.
Завдавав удари рукою Сохраб, наче п'яний слон,
як лев, наскакував на суперника,
схопив Ростама за пояс і потягнув.
Від великої сили його тіло наче тріснуло навпіл.
Підняв його над землею той п'яний слон.
Підняв його і кинув на землю.
Сів йому на груди слонотілий
з обличчям і ротом, повним піску.

Сохраб закричав так, що здригнувся степ, а Ростам упав на землю.
Сохраб сів йому на груди й одразу витяг кинджал, щоб відрізати богатирю голову, коли Ростам сказав: «За правилами битви, якщо молодший богатир повалить на землю старшого, він не має права його вбивати. А от коли вдруге його повалить, тоді його голова буде у розпорядженні молодшого».
Сохраб опустив кинджал і підвівся з грудей Ростама.
Так закінчився їхній другий бій.



Ростам поскакав на річку, омив голову й тіло, сів на землю і провів усю ніч у молитві: «О, Господи! Ти дав мені таку силу, що земля не витримувала моєї ваги і ноги загрузали в камінні. Я молився, щоб ти зменшив мою силу, і мені легше жилося. Та сьогодні я й мій народ потребуємо тієї сили.
Змилуйся наді мною й поверни мені ту силу!»
Уранці Ростам відчув, що давня сила повернулася в його руки й ноги. Подякував Богові, підвівся й поскакав на поле бою.
Був третій день битви. Сохраб сказав своєму війську, що сьогодні він приведе зв'язаного старого богатиря із собою.
Сохраб прибув на поле бою, і коли Ростам його побачив, його серце затремтіло від любові й ніжності. Але він стиснув своє серце, бо був час битися.
Бій знову розпочався з боротьби. Ростам схопив Сохраба за талію. І цього разу без жодних зусиль підняв його й стукнув об землю. Тоді одразу витягнув кинджал і, не давши Сохрабу піднятися, устромив його просто в печінку суперникові.
Сохраб охнув. Сказав: «Смерть – доля всіх людей; але шкода, що я все це терпів заради доброї справи – хотів побачити свого батька, і тепер помираю, так його й не побачивши. Гей, ти! Невідомий богатирю! Хоча й немає у тебе імені, але все одно хтось із вояків розповість Ростаму, що ти мене вбив,
і батько відплатить тобі за мою кров».
Тепер ти, хоч рибою стань у морі,
хоч ніччю в темряві,
хоч зіркою на небосхилі –
всюди знайде тебе мій батько і зажадає помсти,
коли побачить, що цегла стала моїм узголів'ям.
Хтось із цих відомих славетних вояків
принесе Ростаму звістку про те,
що Сохраб вбитий, і тоді
батько відплатить тобі за мою загибель.

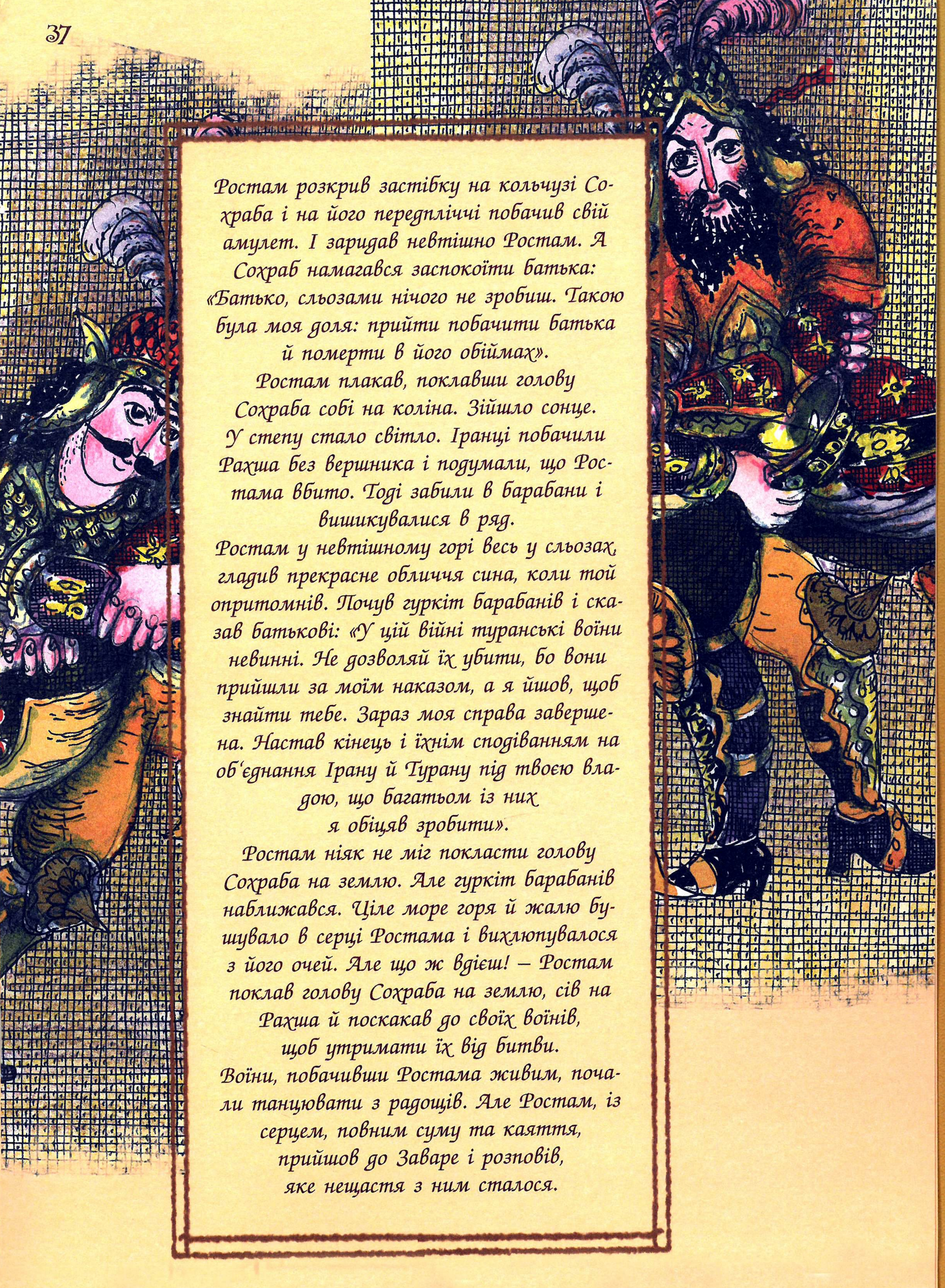




Ростам сказав: «Хто ти? Звідки ти знаєш Ростама? Яка ознака від нього є у тебе, бо я – Ростам, о хоч би ніколи ним я не був!»
Сохраб відповів: «Ти – Ростам?! Чому ж у стількох я питав, і ніхто мені не сказав? Чому ти сам, хоч скільки я запитував, мені не сказав?
Я – Сохраб, єдиний син Тахміне,
розкрий мою броню і подивись на мій браслет.
Тепер розстебни мою кольчугу, подивись на мій амулет».
Коли Ростам розкрив броню і побачив все, як є,
розірвав на собі одяг
і закричав: «Горе мені, я вбив сина власними руками,
той, кого прославляли на кожному зібранні повсюдно».
Так він голосив і вириває у себе волосся,
весь в сльозах і пилу.

Вбив сина власними руками





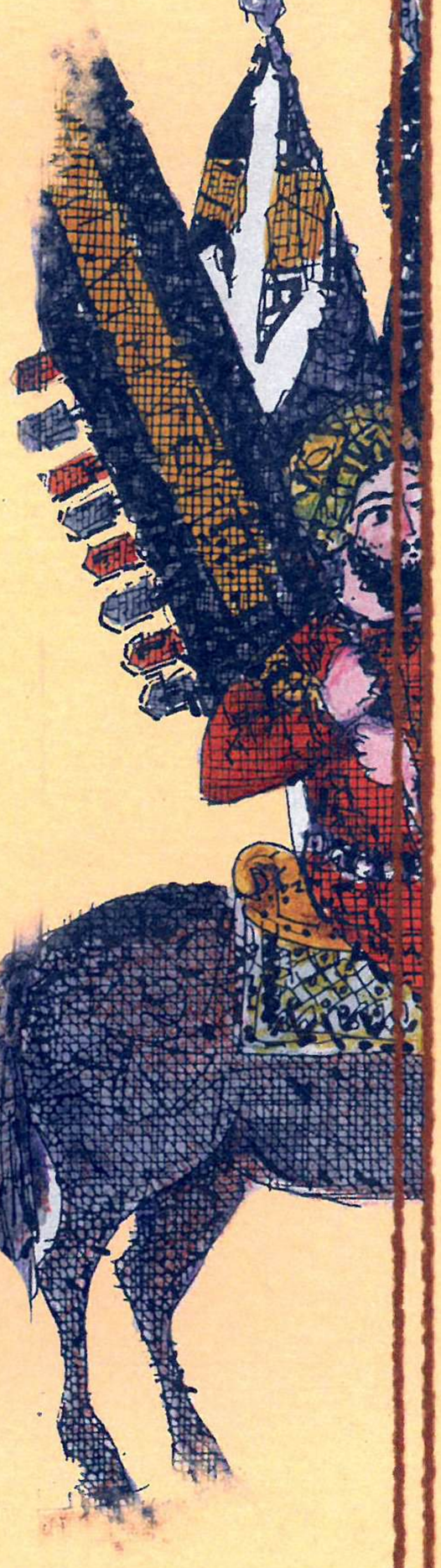
Ростам розкрив застібку на кольчузі Сохраба і на його передпліччі побачив свій амулет. І заридав невтішно Ростам. А Сохраб намагався заспокоїти батька: «Батько, сльозами нічого не зробиш. Такою була моя доля: прийти побачити батька й померти в його обіймах».

Ростам плакав, поклавши голову Сохраба собі на коліна. Зійшло сонце. У степу стало світло. Іранці побачили Рахша без вершника і подумали, що Ростама вбито. Тоді забили в барабани і вишикувалися в ряд.

Ростам у невтішному горі весь у сльозах, гладив прекрасне обличчя сина, коли той опритомнів. Почув гуркіт барабанів і сказав батькові: «У цій війні туранські воїни невинні. Не дозволяй їх убити, бо вони прийшли за моїм наказом, а я йшов, щоб знайти тебе. Зараз моя справа завершена. Настав кінець і їхнім сподіванням на об'єднання Ірану й Турану під твоєю владою, що багатьом із них я обіцяв зробити».

Ростам ніяк не міг покласти голову Сохраба на землю. Але гуркіт барабанів наближався. Ціле море горя й жалю бушувало в серці Ростама і вихлюпувалося з його очей. Але що ж вдієш! – Ростам поклав голову Сохраба на землю, сів на Рахша й поскакав до своїх воїнів, щоб утримати їх від битви.

Воїни, побачивши Ростама живим, почали танцювати з радощів. Але Ростам, із серцем, повним суму та каяття, прийшов до Заваре і розповів, яке нещастя з ним сталося.



Тоді наказав стримати військо від наступу і передати Хуману таке послання: «Сохраба вбито через твої й твого падишаха хитрощі. Якби ти сказав Сохрабові правду, батько не вбив би сина і сьогодні б не настав такий нещасний день. Але тепер полководець – ти. Покладіть свої списи і йдіть, бо кров, яка сьогодні пролилася, гідна війська».

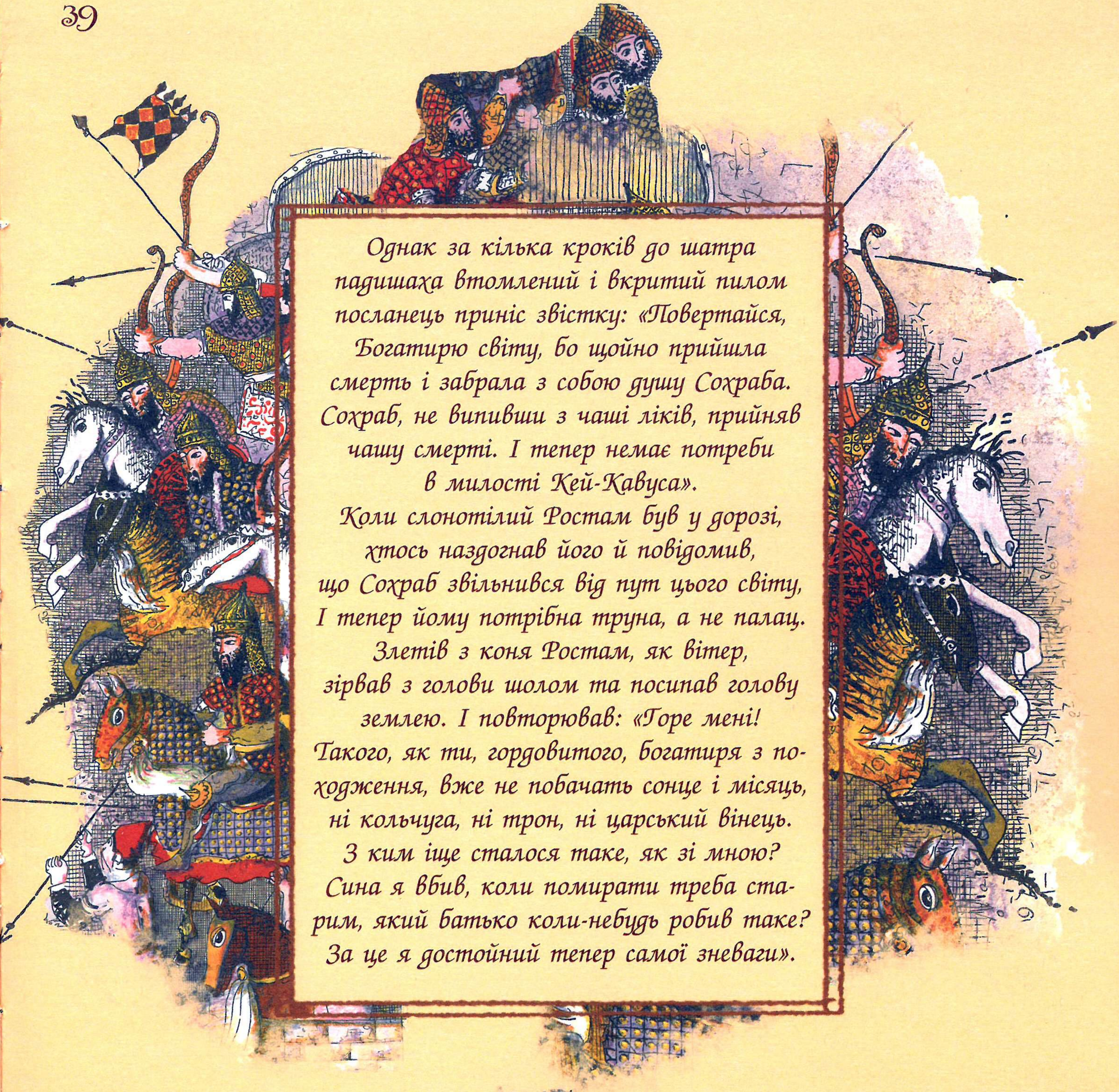
Заваре поскакав до туранського війська. Ростам наказав Гударзу, щоб той пішов до Кей-Кавуса і сказав йому: «Якщо ти пам'ятаєш, скільки для тебе зробив Ростам, допоможи йому тепер і надішли чашу з ліками для його сина, бо за твоїм наказом батько пішов на війну з власним сином».

Гударз поспішив до Кей-Кавуса і передав послання. Кавус подумав і сказав: «Я не забув, як принизив мене Ростам перед вельможами, сказавши, що я не гідний правитель. Також пам'ятаю й Сохраба, який вихвалявся, що повісить Кей-Кавуса на шибениці. Якщо мої ліки врятують Сохраба, тоді невдовзі батько і син відберуть у мене царство».

Гударз у відчаї повернувся до Ростама і сказав: «Кей-Кавус замість ліків влив отруту в наші рани. Ти сам іди до нього, може, побачивши тебе, йому стане соромно, він схаменеться і дасть тобі ліки зі своєї скарбниці».

Сохраба, напівмертвого і залитого кров'ю, поклали на візок, вкритий золотою тканиною, щоб відвезти до Кей-Кавуса. Ростам поскакав уперед, аби в нагороду за свою мужність і відвагу попросити у Кей-Кавуса ліки для сина.





Однак за кілька кроків до шатра
падишаха втомлений і вкритий пилом
посланець приніс звістку: «Повертайся,
Богатирю світу, бо щойно прийшла
смерть і забрала з собою душу Сохраба.
Сохраб, не випивши з чаші ліків, прийняв
чашу смерті. І тепер немає потреби
в милості Кей-Кавуса».
Коли слонотілий Ростам був у дорозі,
хтось наздогнав його й повідомив,
що Сохраб звільнився від пут цього світу,
І тепер йому потрібна труна, а не палац.
Злетів з коня Ростам, як вітер,
зірвав з голови шолом та посипав голову
землею. І повторював: «Горе мені!
Такого, як ти, гордовитого, богатиря з по-
ходження, вже не побачать сонце і місяць,
ні кольчуга, ні трон, ні царський вінець.
З ким іще сталося таке, як зі мною?
Сина я вбив, коли помирати треба ста-
рим, який батько коли-небудь робив таке?
За це я достойний тепер самої зневаги».

Літературно-художнє видання
Ростам і Сохраб. З «Шах-Наме» Фердоусі. – К.: Грані-Т, 2007. – 40 с.

Переклад Олена Мазепова
Художник Віктор Гукайло
Літературний редактор Валентина Колесник
Оригінал-макет і верстка Антон Клочко
Коректори Олена Мовчан, Анастасія Музиченко
Випусковий редактор Діана Клочко

Підписано до друку 15.07.2007 р.
Формат 60x90/8 Папір офсетний
Зам. № 7-488

Видавництво «Грані-Т»
01023, м. Київ, вул. Шота Руставелі, 15-Б, оф.15
Тел./факс: 8 (044) 234-82-73
Відділ збуту: 8 (044) 209-16-42, 8 (044) 288-88-77

grani-t@gmail.com
www.grani-t.com.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК 2453 від 27.03.06 р.

Віддруковано у ВАТ "Поліграфкнига",
03057, м. Київ, вул. О. Довженка, 3.

Scan by Tetyanka_

ISBN 978-966-465-011-0

Грані-Т, 2007, майнові права



НОВА ЦІНА
26-00



Абул-Касим Фердоусі — видатний поет Ірану, народився між 932 і 935/6 н. е. у гірському селищі Туса, в сім'ї дехканина (поміщика). Вільно володів арабською та перською (фарсі), і, можливо, літературною мовою домусульманського Ірану — пехлеві. Центром літературного життя цього періоду було місто Бухара, де правила династія Саманідів, при дворі котрих й виникла ідея створити новоперську обробку їх придворної хроніки «Худай-Наме». За виконання взявся молодий поет Дакікі, однак він встиг написати лише 1 000 бейтів (двострічок), коли трагічно загинув. Фердоусі вирішив закінчити справу — і створив «Шах-Наме». Східні хроніки оповили створення поеми легендами, зокрема — що вона нібито була замовлена Фердоусі султаном Махмудом. Як писав сам поет, він працював над поемою близько 35 років, і за цей час настільки збіднів, що стояв на порозі голодної смерті.

«Шах-Наме» — одна з найбільших поем у світовій літературі, вона вплинула на усю наступну іранську культуру. Поет використав, окрім придворних хронік, багато іранських народних оповідей та давніх легенд про богатирів. Зокрема, так з'явилась фігура богатиря Ростама із його вірним конем Рахшем. Цей образ став таким популярним, що відобразився на літературах інших народів, зокрема — й у слов'янських казках під іменем Руслана Лазаревича (через форму Арслан, а Лазаревич — від імені Валя Вара). В основному розповіді у поемі ведуться спокійно, але у ліричних епізодах інтонація Фердоусі пристрасна й схвильована.

«Ростам і Сохраб» — один з найтрагічніших епізодів поеми.

У нашій книжці представлено оригінальну версію знаменитої поеми східного світу. Перед читачем — не лише майстерний переклад, але й неймовірно витончені ілюстрації Віктора Гукайло. Київський художник створив візуальний світ поеми ніби з уривків старовинного іранського рукопису, шматків мініатюр та орнаментів того часу.

ГРАНІ-Т

9 789664 650110